

ТВОРЧИЙ ДОРОБОК ТУРЕЦЬКОГО ДРАМАТУРГА УЛЬКЮ АЙВАЗА

Статтю присвячено дослідженню творчого доробку турецького драматурга Улькю Айваза. Розглядаються сюжетна лінія, зміст творів, проводяться паралелі між оповіданнями та п'єсами автора, аналізуються фольклорні мотиви.

Ключові слова: турецька драма, сюжет, оповідання, фольклорні мотиви.

Наукове дослідження творчості письменника зазвичай є долею знавців, професіоналів-філологів, і це правильно. Водночас драматичні твори мистецтва, сповнені внутрішнього пафосу, драматизму критичних моментів життя людини здатні своїм впливом залучити широкий загал до роздумів та аналізу, адже відбивають в собі життя. Ідейні та моральні пріоритети турецького суспільства, висвітлені сучасними турецькими митцями у драматичних творах, розкривають етнічну складову духовних цінностей народу. Потреба науковця у співставленні та осмисленні сучасних літературних творів зумовлена інтересом до особливостей, які характеризують сучасний літературний процес та пріоритети турецького суспільства, а відтак є **актуальними**.

Драма є специфічним видом мистецтва, який одночасно належить як літературі, так і театру. Лише у колективній творчості письменника, режисера, художника, композитора й акторів вона може стати помітним явищем літературно-мистецького життя. Література і театр — мистецтва, тісно пов'язані між собою за будь-які інші як в ідейному, так і художньому плані впродовж усієї своєї історії існування [1, 21].

Аналіз драматичного мистецтва у зв'язку з трактуванням суспільної відповідальності особистості та її ставлення до найважливіших соціальних проблем часу дозволяє досить яскраво побачити відмінність і навіть протилежність шляхів і перспектив сучасної драми залежно від її вихідних ідеологічних і філософських передумов [1, 175].

Зародження турецької авторської драматургії відбувається у другій половині XIX ст. в епоху Просвітництва і започатковане Ібрагімом Шинасі (1826–1871), зокрема його комедією «Одруження поета». Однак протягом тривалого часу турецька авторська драматургія була наслідуванням західної, і не завжди вдалим. Піднесення цього виду мистецтва припадає на 60-і роки XX ст.

Можна стверджувати, що на початку XXI ст. спостерігається активний розвиток різноманітних драматичних жанрів, представлених у творчості таких молодих драматургів, як Улькю Айваз, Тургут Озакман, Йилмаз Ердоган, Халдун Танер, Тунджер Джудженоглу та ін. Проте на сьогодні

найбільш відомим драматургом Туреччини є Улькю Айваз (1955).

Сучасна турецька драматургія — широко досліджена царина у Туреччині, але, на жаль, мало відома за її межами. Серед турецьких літературознавців, які досліджують багатогранну творчість Улькю Айваза, можна назвати Андача Ф. та Унлю А. В Україні творчість цього драматурга розглядається вперше, у чому й полягає **новизна** цього дослідження. **Об'єктом** дослідження є турецька драматургія кінця XX — початку XXI ст. **Предмет** дослідження — творчий доробок турецького драматурга Улькю Айваза. **Метою роботи** є розкриття своєрідності сучасного реалізму у драматургії як складової частини літератури сучасної доби. Творче осмислення сучасної драми як відбитку часу та духовного світу людини має розширити обрії освоєння всесвітньої літератури.

Улькю Айваз розпочав свою творчу діяльність ще у старших класах середньої школи (1970) Писав маленькі п'єси, які інсценувалися на сцені шкільного театру, де й сам неодноразово грав. 1974 р. у журналі «Театр» вперше надруковано одну з його п'єс — «Leylim Leylim», яка того ж року була представлена на анкарській сцені. Більш пізні драми, такі як «Yeniden yaralma» (премія 1984 р. за кращу п'єсу), «Vali-i Vilayet Hademe-i Devlet» (1987), «Troya'ı özleyorum» (1993), «Külhanbeyi operası» (1997), «Geriye bakma», «Ba lanma» (1999), п'єси для дітей: «Чудовий лунапарк» (нагорода театру опери та балету, 1982), «Ура, веселка» (нагорода Меджлісу Туреччини, 1986), «Teneke övâlyeler» (1996), «Ромашка» (нагорода каналу турецького телебачення TRT, 1989), «Голуба зірка» (2002), «Будиночок, мій затишний будиночок» (2000), «Срібновласка золотоока» (2004), радіоп'єси, оповідання «Хто стоїть на заваді тому, щоб усе йшло добре?» (нагорода видавництва Академії, 1983), «Сірі сини» (1985), «Події і герої» (1991) та ін. [3, 6].

Сценічні втілення драм Улькю Айваза відбуваються не лише у кращих театрах Туреччини, а й у Росії, Македонії, Німеччині. Кожна п'єса драматурга у театральному втіленні стає новою подією театрального світу, новою думкою та ідеєю. Цьому сприяє творче зображення соціальної правди, проблем поколінь, долі людини та її соціальної ролі.

П'єси Улькю Айваза є «неаристотелівськими» («відкритими») драмами, які вирізняються відсутністю введення, неоднозначністю зав'язки, формальністю розмежування частин дії, невизначеністю зв'язку між сценами, частою зміною місця дії та неозначеною послідовністю. Сюжетна лінія і мова творів драматурга прості й зрозумілі. **З кожним новим твором у ньому поглиблюється мотив дитинства.** Він тісно пов'язаний з тематикою літературного твору і є надзвичайно багатим на відтінки, видозмінюється, поєднується з іншими мотивами твору, зумовлює розвиток подій. Разом з тим мотив дитинства організовує не тільки сюжет, а й усю структуру художнього твору, бере участь у створенні цілісної картини художнього світу. Він дозволяє Улькю Айвазу значною мірою розкрити людський характер, долю героя, його почуття та духовні прагнення.

Цикл п'єс “Ba lanma”, “Yeniden yaratma”, “Troya’u özlüyorum”, “Geriye bakma” об'єднує спільна тематика, і хоч герої різні, проте тема спільна — сімейна драма. Основними героями всіх чотирьох п'єс є представники різних поколінь: дідусь, молодший син, мати, батько. Інші члени сім'ї: бабуся, дядько, старший, середній та молодший брати, маленька донька, невістки й онуки з'являються у п'єсах у різних обставинах. Батько — хворий (у деяких інтерпретаціях схильний до вживання алкоголю) голова сім'ї, який виявляє занепокоєння з приводу ідеалів членів сім'ї; любляча мати — болісно переживає втрату маленької доньки; старший син звинувачує батька і в той же час страждає від думки про його тяжку хворобу; дідусь — деспот і максималіст. Головним героєм цього циклу є молодший син, який в усіх чотирьох сюжетах розмірковує про своє минуле, про помилки та невдачі, часом навіть намагається забути все, що пов'язане з минулим і заважає йому жити. Іноді Улькю Айваз називає свого героя просто «чоловік» або ж «письменник», або й зовсім не називає, відводячи йому роль оповідача всієї п'єси.

П'єса “Ba lanma” побудована на одній сюжетній лінії і складається з епізодів. Молодший син — єдина надія сім'ї на продовження сімейної справи, але через його витівки й неготовність до дорослого життя виникає конфлікт між ним і дідусем [3].

У п'єсі “Yeniden yaratma” знову з'являється молодший син, але це вже слухняний хлопчик. Він чекає на повернення батька, який шукає дорогоцінне каміння в горах. Сюжетна лінія цієї п'єси досить заплутана, з'являються нові персонажі, задіяна соціальна й політична проблематика [5].

У п'єсі “Geriye bakma” молодший син — вже не маленький розбишака, а сорокалітній чоловік, який повернувся до рідної домівки після смерті батька. Герой занурюється у спогади про важке дитинство і приймає його таким, яким воно було насправді. Батько — хороший сім'янин, талановитий сільський вчитель, який любить свою роботу.

Проте він дуже страждає, адже через нестачу коштів у сім'ї панують скрута, злидні, безвихідь. З усім цим стикнувся і Кючюкогул (молодший син) у дитинстві, оскільки зарплатні батька не вистачало навіть на зошити.

П'єса “Troya’u özlüyorum” торкається теми дитячих спогадів і переживань. Молодший син — дорослий чоловік, який потрапляє до лікарні і веде розмову з лікарем, під час якої повертається думками у дитинство. Знову та сама сюжетна лінія: батько-пияка, мати, яка не тямить себе від горя, бо померла її молодша донька, і старший брат, який бере на себе відповідальність за сім'ю, здобуває гроші на весілля молодшого брата [4].

Увага до питань буття зумовила значущість міфологічних мотивів у творчості письменника. Так, в основі п'єси “Troya’u özlüyorum” лежить типізоване художнє мислення, внаслідок чого у драмі співіснують діючі розмірені грані епічного, створюючи враження перебування у різних часових просторах. У цій п'єсі крізь призму міфу про Трою та Одиссея своєрідно зображується життя героя-сучасника.

Міфологічні мотиви, введені автором у цілком реальний контекст, надають реальним образам та ситуаціям символічного, загальнолюдського значення. В усіх цих творах реальність та фольклорні мотиви співіснують, доповнюють один одного, навіть більше — це є той випадок інтертекстуальних перегуків, коли народна творчість є структурним елементом тексту, підкреслює стан екзистенційного розриву персонажа зі своїм минулим, який він болісно переживає. Замість виміру того безсмертя, яке становило сутність існування у дитинстві й не було ним помічене, нині — у дорослому віці — відчуття невлучно миттєві, невічні, суєтні й прагматичні.

На початку п'єси “Ba lanma” автор зазначає: «П'єса подібна до казки...». Дія відбувається в якомусь місці в невизначений час. Мова забарвлена дивною символікою, в усьому відчувається казковість. Герої п'єси також звертаються до казки: мати починає розповідати синові казку про фей, намагаючись вилити свої переживання і страждання, пов'язані із втратою доньки. Згодом син сам оповідає казку своїй матері, психічний стан якої перенесе її у дитинство [3]. У п'єсі “Ba lanma” яскравим є мотив води, який кодується образом річки: з річки з'являється дідусь-чарівник, у горах необхідно здобути магічний сніг, який допоможе дідусеві подолати хворобу. Дідусь, відкриваючи головному герою таємницю, говорить: «Синку, життя — це річка, завжди рухлива, ніколи не спинається. Іноді течія уповільнюється, іноді стає швидшою, але ніколи не зупиняється...» [3, 52].

Вода як міфологічний образ втілює першопочаток усього, поєднує протилежні начала — життя і смерть. У воді (річці) упродовж тисячі років шукав прихований сенс свого життя герой п'єси

“Yeniden yaratma”. З річки з’явився і знову зник дідусь-чарівник, який мав зіткати спідницю з тисячі квітів.

На голову головного героя “Geriyе bakma” капає вода з даху на горищі, де він опинився, маючи на меті розкрити таємницю старої скрині. Герой знаходить старі речі, що відтворюють спогади про минуле, і говорить сам до себе: «Не бійся! Все минуле витекло з твоєї пам’яті, по краплі. Далеко. В нікуди. Ти у потоці води? Чи може вода вже пішла в землю? Чи може здійнялася у небо?...» [3, 26].

Божевільна матуся з “Troya’уі özlüyorum” заспокоюється, коли занурює руку в таз із водою, набираючи її в долоню і виливаючи назад.

Оповідання та п’єси Улькю Айваза близькі за сюжетами, персонажами, іноді композицією та традиціями автора. Турецький дослідник Аслихан Унлю у статті «Наново побудоване минуле: дослідження п’єс Улькю Айваза» [5] вказує на сюжетні аналогії, і навіть на сюжетні переплетіння чотирьох вищезгаданих п’єс з оповіданнями “Geç kalmı bir gezintiydi ku”, “Çadır”, “Sandık”, “Yakında”, “Kulak”. А. Унлю зазначає, що п’єсу “Ba lanma” і оповідання “Çadır” об’єднує однаковий епізод, коли молодший син наважується розповісти матері страшну таємницю, тоді як усі інші члени сім’ї уникають цього.

В оповіданні “Sandık” ми знайомимось з головним героєм, який перетрушує старий мотлох, що знайшов у забутій усіма скрині. Внутрішні емоційні переживання цього ж героя, його зустріч з минулим ми бачимо у п’єсі “Geriyе bakma”. Це ніби продовження оповідання. Складається таке враження, що у п’єсі герой розповідає те, про що

не встиг розповісти в оповіданні.

У героя оповідання “Kulak” (вухо) сталося запалення вушної раковини. Улькю Айваз детально змальовує хворобу свого героя, про яку ми знову читаємо, але вже у п’єсі “Ba lanma”, де хворим є дідусь.

Твори Улькю Айваза, присвячені актуальним темам, викликають відповідне сприйняття багатомільйонною аудиторією завдяки цікавій сюжетній лінії, реальному зображенню людських відносин. Драматург має талант художнього впливу на маси. Він широко використовує фольклорні мотиви, які допомагають втілити авторські ідеї та образи у відповідних народних формах, зберігаючи традиції народності й гуманізму у відображенні духовного світу людини.

На думку Улькю Айваза, драматургія має залишати слід в серцях тих, хто пропустив її через своє серце, хто занурився у неї, побачивши там себе: «Події драми захоплять вас, увіп’ються у ваш мозок. У вас немає жодного шансу опиратися, впливати, щось змінювати. Драма була пережита і передана. Тепер ви — її володарі. Ви будете жити з нею. Її історичне значення буде змінюватися відповідно до того, як змінюватиметеся ви, але сама драма залишиться з вами з усією своєю драматичністю... Тому що її було пережито, а яким чином — ви знаєте самі» [2, 105].

Улькю Айваз своїми творами намагається довести, що людина має попередній життєвий досвід. І на його думку, вона неспроможна забути те, що було раніше, а тому як важко не було б у неї на душі, потрібно знайти в собі сили йти вперед.

ДЖЕРЕЛА

1. Карягин А.А. Драма как эстетическая пробоема / А.А. Карягин. — М. : Наука, 1971. — 224 с.
2. Ayvaz Ü. İlerin yolunda gitmesine engel olan kim? — İstanbul: Cem yayınları, 1999. — 292 s.
3. Ayvaz Ü. Toplu oyunları 2. — İstanbul: Mitos Boyut yayınları, 1999. — 86 s.
4. Ayvaz Ü. Toplu oyunları 3. — İstanbul: Mitos Boyut yayınları, 2009. — 128 s.
5. Ayvaz Ü. Yeniden yaratma. — Ankara: Cem yayınevi, 1984. — 77 s.
6. Ünlü A. Yeniden kurulan geçmiş : Ülkü Ayvaz’ın oyunları üzerine bir inceleme // Tiyatro ara tırma dergisi 20:2005 — S. 8–20.

Статья посвящена исследованию творчества турецкого драматурга Улькю Айваза. Рассматриваются сюжетная линия, содержание произведений, проводятся параллели между рассказами и пьесами автора, анализируются фольклорные мотивы.

Ключевые слова: турецкая драма, сюжет, рассказ, фольклорные мотивы.

The article is devoted to the research of Turkish dramatist Ulku Aivaz’s creative works. Special attention is paid to the plot and content of plays and stories and to the influence and analysis of folklore motifs as well.

Key words: Turkish drama, plot, story, folklore motifs.